

RÍMEK NÉLKÜL, KALÁKÁBAN EGY KEATS-SZONETT FORDÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETE

UNRHYMED, JOINTLY THE STORY OF TRANSLATING A SONNET BY KEATS

Várady Szabolcs

a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja, költő, műfordító
varadyszab@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

Nádasdy Ádám lefordította, rímtelen jambusokban, John Keats híres, Szabó Lőrinc és Vas István fordításában magyarul is ismert „When I have fears” kezdetű szonettjét, és elküldte véleményezésre barátainak. Néhányuk (Péter Ágnes, Ferencz Győző, Várady Szabolcs és persze Nádasdy Ádám) között a véleménycsere és a bírálatok (olykor javaslatok) nyomán keletkező új szövegváltozatok sorozata két hétig tartó e-mail-folyammá bővült. Ennek a történetét és tanulságait igyekszik elbeszélni ez az előadás.

ABSTRACT

Ádám Nádasdy translated John Keats’s famous sonnet, “When I have fears”, into Hungarian, also well-known to readers of poetry in the translations of Lőrinc Szabó and István Vas. He sent the text to his friends, asking for their critical opinion. The exchange of comments and suggestions among some of them (Ágnes Péter, Győző Ferencz, Szabolcs Várady and, of course, Ádám Nádasdy) widened into a two-week-long stream of emails. This lecture endeavours to narrate the story and draw some of the consequences of the correspondence.

Kulcsszavak: szonett, versfordítás, formahűség, jambikus verselés, rímelés, rímtelenség

Keywords: sonnet, poetry translation, faithfulness to form, iambic versification, rhymed and unrhymed poetry

Ha a szonett nyolc évszázada tartó történetére gondolok, a szerelmi költészetnek hosszú időre mintát adó Petrarca-szonetteket olyasféléknek látom az érzelmi élet előkelő világában, mint az udvari táncokat az előkelők összejövetelein. Ha nem tartanak be a szigorú és kecses tánclépéseket, zúrzavaros ugrándozásba vagy

tétova botladozásba hanyatlana az esemény. Nehezen tudom elképzelni, hogy e szonettek közismert rímképletét ledobva a pucér szöveg ne csalódást váltana ki a nézőjéből. Vagy Nádasy Ádám egyszer majd meggyőző az ellenkezőjéről? És a táncfigurákra és helyes kéztartásra fordított figyelem felszabadulása egymás személye felé fordítja a táncpartnerek érdeklődését? Elvégre Dante rímláncolatának háromszoros kötése is eltéphetetlennek látszott a mű súlyos sérelme nélkül, de az olvasói élmény, a kritika által is jórészt támogatva, arra vall, hogy ami elveszett a réven, az megtérült a vámon. Nem jól mondom. Többnek kell megtérülni, mint amennyi elveszett. Danténál a rímek béklyójából kiszabadult, de a jambus kötelmében formátlanná mégsem puhult elbeszélés a túlvilág minden zegéről és zugáról fesztelen elevenséggel tódul be a tudatunkba.

A veszteség persze így is veszteség marad. Jó, ha ott van egymás mellett a könyvespolcon mind a két magyar Dante, Babits is, Nádasy is.¹

Azt azonban aligha remélhetjük, hogy a Petrarca-szonett beszélője így forduljon hozzánk:

Halod lépéseid ha sétálsz?
Az álmos társalgást szoktad figyelni
Mit két cipőd folytat sétád alatt?
Nem meglepő? kivált ha kavicson jársz.

Nem, erre Szép Ernőig kell várnunk (Szép, 1921). Petrarca Laurája és az ő nyomába lépő Dianák, Stellák, Helénák, madonnák, hölgyemek a szóképek leleményes változatait az adott rímképletekkel elrendezett formákban élnek. A szonett még hosszú ideig a mesterségbeli tudás próbája és bizonyossága, gyengébb költőknél a mesterkélttségé. Emlékszünk rá, hogy Molière mizantropja, Alceste, egy szonetten mutatja be a költőieskedő természetellenesség netovábbját (Várady, 2011). A szonettírás akkor már jó ideje járványos méreteket öltött Franciaországban. Az 1530-at követő száz év terméséből válogatott antológia előszavában Jacques Roubaud azt mondja, hogy a kötet 534 szonettjét 45 000 darab közül válogatta ki (Roubaud, 1991). Azt is tudjuk, hogy még négyszáz évvel később is költők, ha a mesterségüket játékosan akarták gyakorolni, szonetteket írtak közösen, egyikük megadta a rímeteket, a másikuk megköltötte a hiányzó helyeket a metrum előírásai szerint.

A szonett azonban korántsem csak játék vagy pusztá mesterség, hanem a világköltészet legtagabb körben és legtartósabban élő – mije is? Ezen tűnődik hétszáz oldalas szonettantológiájához (Somlyó, 1991) utólag, a *Holmi*ban publikált előszavában Somlyó György (1992). Lírai műforma – ebben állapodik meg. Több mint

¹ Babits Mihály fordítása sokszor megjelent, és már az interneten is elérhető (Babits, 1939). Nádasy fordítása: Dante, 2016.

versforma, mivel nemcsak a verselés módját, hanem a terjedelmét is megszabja, de nem is műfaj vagy műnem, mint az óda, elégia stb., mert semmilyen tartalmi, tematikai, hangulati jelleget nem ír elő. És ahogy haladunk előre az időben, a szigorúan kötött forma bámulatatosan rugalmasnak bizonyul, a legkülönfélébb tartalmak befogadásában éppúgy, mint a versmérték és a rímképlet tekintetében, egészen Robert Lowell és a nyomában Orbán Ottó rímtelen 14 soros szabadverseiig. Ide illik, amit Somlyó György idéz egy amerikai szerző, Sandra Bermann a szonetről írt könyvéből (Bermann, 1988): „A szonett, mindennek ellenére, mégis felismerhető alakban maradt meg, olyanban, amely a múlt erős visszhangját sordorja magával.” (Somlyó, 1992, 191.)

A szonett gyakran reflektál is önmagára. Szonetről szóló szonettet magyarul legutóbb Nádasy Ádám publikált (Nádasy, 2021), a lehető leghagyományosabban méltatva a forma érdemét és örök életét:

A megoldóképlet

A híresek közt híres ez a képlet,
a szívverést jól szabályozza, ím:
lehet bármi a téma vagy a cím,
gyors szenvedély, vagy gyász, mely hosszan éltet;

ha ráülsz s meglovaglod, hogyha érted,
hogyan következik a rímre rím,
(ölelve társát, mint nőstényt a hím),
a botlástól nem kell kicsit se félned.

Mert lehetsz vidám, lehetsz szomorú,
kóró-sovány vagy dömperi molett,
szívrafló hős, vagy reszkető tanú,

a szófestéshez nincsen jobb ecset,
az érzéseknek biztosabb odú,
mint ez a vastag, színarany keret.

És itt az esszéírásról átváltok elbeszélésre. 2022. május elsején levelet kézbesített az e-posta a számítógépemre. Rövid levél volt, csatolvánnyal. „Lefordítottam. Kérek véleményt! Ádám.” Annyit láttam, hogy Ferencz Győző és Kőríz Imre is megkapta ugyanezt. Később kiderült, hogy még jó páran mások is. A csatolvány John Keats szonettje volt, amely így kezdődik: „When I have fears that I may cease to be / Before my pen has glean'd my teeming brain”.² Nagyon nyersen fordítva: Amikor félelmeim vannak, hogy talán megszűnök lenni, mielőtt tollam

² Keats 1818. január 22. és 31. között írta, és csak posztumusz jelent meg 1848-ban.

learatta volna agyam bő termését – de nem, a mellékmondatban már az értelmezés mezejére tévedtem. De hogy lehetne pontosabban? Mielőtt leszedtem/begyűjtöttem hemzsegő/bővelkedő/színültig tele agyamat? A „szed” jelentéshez a szótár hozzáteszi zárójelben, hogy kalászt.

Vas István Szerb Antal *Száz versébe* fordította le a verset (Vas, 1943). Szép fordítás, és ugyanolyan szép a másik is, Szabó Lőrincé (Szabó, 1942). Vas István így kezdi: „Ha félelem fog el, hogy meghalok...” Szabó Lőrincnél: „Ha rádőbbenek, hogy meghalhatok...” Ez a két sor a magyar költészetbe is beépült, Gergely Ágnes szonett-ikerpárjának kezdősoraiként (Gergely, 1997). Az első, a Szabó Lőrinc-es változat a távozásról, a másik, a Vas István-i a félelelről szól, érdekes módon mind a kettő a petrarcai képlet szerint van négy strófára osztva (2 kvartina, 2 tercina), holott a szonettek Keats versének shakespeare-i szerkezetét követik. Keats nagyon szerette a szonettformát, fájdalmasan rövidre szabott életművében (ami e vers témája) 51 szonettet számoltam össze, rímelésük a két említett képletet váltogatja. Ez a verse jellegzetes példája a shakespeare-i szonettnek: három felsorolásszerű négysoros tartalmi egység után a záró rímpár mintegy levonja az előzményekből összegeződő tanulságot, amit azonban Keats nem mechanikus verstani formában, hanem egy fél sorral előbb kezdve, soráthajlással kapcsol a harmadik négysoros egységhez.

Nádasdy Ádám ez év május elsején feladott e-mailjének ez volt a csatolványa:

When I have fears
John Keats 1818

When I have fears that I may cease to be
Before my pen has gleaned my teeming brain,
Before high-piled books, in charactery,
Hold like rich garners the full ripened grain;

When I behold, upon the night's starred face,
Huge cloudy symbols of a high romance,
And think that I may never live to trace
Their shadows with the magic hand of chance;

And when I feel, fair creature of an hour,
That I shall never look upon thee more,
Never have relish in the faery power
Of unreflecting love—then on the shore

Of the wide world I stand alone, and think
Till love and fame to nothingness do sink.

Ha rettegek
Nádasdy Ádám 2022

Ha rettegek, hogy véget ér a létem,
mielőtt tollammal begyűjteném,
amit agyam terem, könyvkupacokba
tornyozva föl a betű-gabonát;

ha meglátom az éj csillagos arcán
egy nagy regény nagy felhő-jeleit,
s tudom: nem lesz elég időm leírni
szerencsés kézzel az árnyékukat;

s ha érzem: bájos, egyórányi szépség,
hogy nem láthatlak már többé soha,
nem kóstolom a tiszta szerelem
varázshatalmát – olyankor megállok

a világ partján egymagam, s tűnődöm,
míg szerelem és hírnév elmerül.

Ami első pillantásra szembeötlő: nincsenek rímek. Horváth Viktor is megkapta a küldeményt, és válaszlevelében azt írta, hogy ez vers ugyan, hiszen verssorokból áll, és szép vers, de nem szonett, mivel a struktúrát csak a metrikai szintig adja vissza. Ellene lehet vetni, hogy mai fogalmaink szerint a rímtelen 14 soros vers is szonett. De az kétségtelen, hogy csak a huszadik század második felétől számít annak. Szokták mondani, hogy amikor egy modern magyar költőt, aki kötött formában írt, úgymond formahűen fordítanak olyan idegen nyelvre, amelyen régóta a szabadvers uralkodik, a versek hatása óhatatlanul ódonná tompul. Ebből az is következhetne, hogy Nádasdy rímtelen Keatsé másfél századdal előbbre szökken az időben, de nem hinném, hogy bárki is úgy érezné, hogy ezt egy huszadik századi vagy éppen mai Keats írta. Ha az irodalomtörténész szemével nézzük, ez a szonett kétségtelenül szabálytalan. De a vers felépítésének szerkezetével mégis tükrözi a szonett típusát, rímek nélkül is kiderül, hogy shakespeare-i mintát követ: három egymásba kapcsolódó „ha” kezdetű egységet egy „akkor” kezdetű rövidebb zárlat követ.

Hogy lehet rímtelenül is rímes Keats-verset fordítani, arról engem Nádasdy Ádám korábbi fordítása győzött meg, az *Óda egy görög vázáról* (Nádasdy, 2022). Nem úgy, mint Verlaine *Őszi dala* szabad versben (Nádasdy, 2018a),³ mert ott a dallam hiányával elvész a vers jellege. Az óda ábrázolt helyszínekben, képekben, érzésekben tobzódó gazdagsága viszont talán még egy finom kézzel alakított prózafordításban is hatásos lenne, mint Poe *Hollója* Baudelaire vagy Mallarmé francia változatában. Nádasdy nem mond le a kötött versről, csak a rímeket hagyja el.

Horváth Viktor csatolta leveléhez a Keats-szonettet saját régebbi, publikálatlan fordításában:

Ha félek tőle, hogy meghalhatok,
mielőtt tollammal a gondolat
könyvek írásjeleibe forog,
ahogy a csűrbe jut az őszi mag;

ha olvasom a csillagarcú ég
ködös jelképeit, s félek, soha
nem írhatom le a roppant mesét,
bárhogy segít a sors vagy egy csoda;

³ Ugyanitt jelent meg Kappanyos András *Szellem a dobozban* című vitairata is (Kappanyos, 2018), amelyre Nádasdy Ádám a következő számban *Gombhoz a kabátot* címmel válaszolt (Nádasdy, 2018b). Lásd még Horváth Viktor: *A Verlaine-terv. Nádasdy Ádám fordításáról – Verlaine: Őszi dal* (Horváth, 2018).

s ha úgy érzem, hogy többé sose látlak
 – te kedves, félórányi tünemény –,
 elhagy a bódult mámor és a vágyak:
 magam állok a világ peremén;

és tünődöm, amíg a szerelem
 s dicsőség elmerül a semmiben.

Nádasdy erre azt válaszolta, hogy ő nem nevezi a munkáját műfordításnak, csak fordításnak. Horváth Viktoré viszont inkább átírat, mert érzületében, gondolkodásmódjában, kifejezéseiben nagyon eltér az eredetitől. Keatsnél nem szerepel szó szerint a halál, és idegen tőle a „bódult mámor”, ezért a hozzá kapcsolt „elhagy” szó sem szerencsés választás. Annál szerencsésebb viszont, igazi truváj az „of an hour” megkurtitása félórányivá. Hogy pontosan miről is van itt szó, az majd kiderül a továbbiakból.

Egyelőre ott tartunk, hogy megkaptuk a csatolványt a felszólítással. Nézzük először egyben, aztán szakaszonként. Rímek tehát nincsenek. Helyettük azonban Nádasdy bevezetett egy új szabályt: az ereszkedő, emelkedő sorvégekkel záruló 11 és 10 szótagos jambikus sorok (belterjes szakmai nyelven: nősorok és hímsorok, az itt nem szereplő nő- és hímrímek mintájára) szabályos rendben váltogatják egymást (kivéve, ha jobban megnézzük, a 3. szakaszban, ott nő, hím, hím, nő, a-b-b-a a sorrend). „Nem tudom, érdemes-e emiatt feláldozni esetleg erősebb, de ebbe a mintába nem illeszkedő megoldásokat”, vélte Ferencz Győző. „Én azért tartom be, mert mégiscsak valami formai-visszatérő dolog, valami fonetikai önkény, mint egyébként a rím is. Nem akarom egészen elengedni a megformáltsági szintet” – felelte először Ádám. Érdemes ezt a szempontot följegyezni: versforma helyett megformáltsági szint. De látni fogjuk: ez a szempont sem védhetetlen.

„Még egy probléma merült fel bennem – írta Ferencz Győző –, amit persze te is jól tudsz, mérlegeltél, de azért ideírom: az ereszkedő vég lényegesen ritkább az angol jambusban, mint a magyarban (Keats szonettjében egy rímpár ereszkedő), azaz ez a megoldás metrikailag, hogy úgy mondjam, deanglicizálja a verset.” Nádasdy Ádám válasza: „A nővégekről: igaz, az angolban ritka. A magyarban viszont eléggé természetes, a nyelv alakjából következően – vagyis a magyarban az a kimódolt, ha ragaszkodunk a csupa hímsorhoz. Szabó L. fordítása itt pl. a 14-ből 4 nősort tartalmaz. (Fordítva is: Danténál csupa nősor van, de Babitsnál – miközben zászlaján a formahűség áll – a rímek kb. 15%-a hímrím.) Ezekkel én egyet tudok érteni: a természetest fordítsuk természetessel.”

Ferencz Győző egyébként úgy találta, hogy ha nem azt keresi, hogy mi hiányzik belőle (az eredetivel egybevetve), akkor nagyon szépen szól a vers magyarul, ha önmagában nézi, nincs hiányérzete. De aztán sorra veszi, amit az eredetiből hiányol, ahogyan Péter Ágnes is. Mindjárt látni fogjuk, hogy mit, és ezek nyo-

mán a szöveg alakulását is. Én az első levelemben azon tűnődtem, hogy nekem talán az hiányzik, ami esetleg Ádámot zavarta, főleg Szabó Lőrincnél: a drámai hevület a nyitásban és a zárásban. „Ha rádöbbenek, hogy meghalhatok... hír s szerelem semmivé omlik össze.” „Ha igazad lehet is abban – írtam –, hogy nincs semmi hirtelenség, a félelem állandó érzése a betegsége súlyát érző Keatsnek, és a halált sem véletlenül nem mondja ki, létezésének a rövidre szabottsága a lényeg, azért a nothingness mégiscsak hiányzik nekem a végéről.” De kezdjük az elején. Csak annyit tennék még hozzá, helyesbítve magamat, hogy a vers írása idején, 1818 januárjában Keatsen még nem tört ki a tüdőbaj, bár a családjában nagyon is jelen volt. A rátörő halálfélelem itt elsősorban egy átmeneti alkotói válság következménye.⁴

És most haladjunk sorban. Az első négy sor:

Ha rettegek, hogy véget ér a létem,
mielőtt tollammal begyűjteném,
amit agyam terem, könyvkupacokba
tornyozva föl a betű-gabonát;

A 2. sor félreérthető – írta Kőrösi Imre –, bár csak egy pillanatig, teszem hozzá: az olvasó azt hiheti, hogy a lételemet gyűjteném be, holott persze az agyam termését. Ádám javította is: „mielőtt tollam mind begyűjtené, amit agyam terem”. Péter Ágnes a beérés lehetőségére való hivatkozást hiányolta. (Ne feledjük: Keats ekkor huszonhárom éves.) Javítva: „könyvkupacokba / rakva az érett betűgabonát (ripened grain). Horváth Viktor megjegyezte, hogy „a kupac talán kissé kilóg a fennkölt-patetikus tirádából”. Nádasdy válasza: „kilóg, de hadd lógjon, kis pimaszság”. Ferencz Győző az első sorral nem volt elégedett: „véget ér a létem – nem tudom, mi bajom vele, talán az, hogy nem természetes, nem tudom, ezekkel a szavakkal gondolok-e a saját halálomra. Fontos, hogy saját halál. Másnak esetleg tényleg a léte(zése) ér véget.” Az első válasz: „igaz, hogy furá; nem tudok jobbat! Azért a »cease to be« se természetes...” De Győző nem tágított: „az első sor, az »I may cease to be«, ami nyilván sok olvasónak válaszként hat Hamletre [to be or not to be], nekem továbbra sem az igazi. Nekem egyszerűbb: nem leszek, félek, hogy nem leszek.” És Ádám végül elfogadta, feláldozva a megformáltsági szint elvét a természetes egyszerűség oltárán. Az első szakasz így alakult:

Ha félek, hogy talán már nem leszek,
mielőtt tollam mind begyűjtené,
amit agyam terem, könyvkupacokba
rakva az érett betű-gabonát;

⁴ Lásd erről bővebben: Péter, 1989, 164–165.

A második szakasznak is csak egy sora maradt változatlan. „Ha meglátom az éj csillagos arcán” – egy nagy regény nagy felhő-jeleit. Huge cloudy symbols of a high romance. Huge és high – magyarul miért nagy mind a kétszer? – kérdezi Ferencz Győző. Akkor legyen csak egy jelző – így Nádasdy –: egy pazar regény felhő-jeleit. A pazart elleneztük, ő sem erőltette. Péter Ágnes: a cloudy talán inkább alig kivehető, homályos. Ezt Ádám elfogadta. De ott volt még a romance. Regény? Románc? Vas Istvánnál regény, Szabó Lőrincnél mese. Nádasdynál végül is történet: „egy nagy történet ködös jeleit”. „Mert ugye arról van szó – írta nekünk –, hogy az égen meglátja egy komoly mű szüzességét – amit sajnos már nem fog megírni.” De hogyan nem? „with the magic hands of chance”. A chance lehet sors, de lehet szerencse is. A korábbi fordításokban sors, Nádasdynál szerencse, illetve szerencsés kéz. Mert beletrafálni egy remekműbe, ahhoz szerencse is kell. De van még egy jelző, ami az első változathoz kimaradt, a magic. „Nem önmagában az a problémám, hogy kimaradt a »magic«, hanem hogy amikor Keats a 2. és 3. versszakban a potenciális veszteségeket sorolja, mindkettőben megjelenik az életnek mint varázslatnak a képe (a 3. versszakban »faery power«), azaz itt egy lényeges motívum ismétlődik” – írta Ferencz Győző. Nekem volt még egy kisebb gondom. A szakasz 3. sora „tudom”-mal kezdődött. De Keats nem tudja, csak fél tőle. Végig a versben ilyen szakaszkezdetek sorakoznak: amikor attól félek, arra gondolok, úgy érzem...

A 2. strófa mindezek után így alakult:

ha meglátom az éj csillagos arcán
 egy nagy történet ködös jeleit,
 de sejtem: szerencsés mágus-kezekkel
 az árnyát leírni nem lesz időm;

A 3. szakasz a szerelemről szól. Keats úgy érzi, hogy nem fogja többé látni, akit (vagy amit?) úgy nevez, hogy „fair creature of an hour”. Nádasdy első változatában: „bájos, egyórányi szépség”. Mesterházi Mónika azt kérdezte: ez nem inkább a tárgyi, természeti világ? A Keats-filológia azonban tudni véli, hogy itt arról a szép lányról van szó, aki a tizennyolc éves Keatset megigézte a Vauxhallban (olyasmi volt ez Észak-Londonban, mint nálunk a Városliget). Nem tudni, hogy beszélt-e vele egyáltalán, vagy csak megbámulta, de egy másik, végig erről szóló szonettben⁵ is ábrándozott róla öt évvel az esemény után. Életében az egyetlen hús-vér szerelem – Fanny Brawne iránt – csak ezután következett.

⁵ *Time's sea hath been...* De szokták ezzel a címmel is közölni: *To a Lady seen for a few Moments at Vauxhall*. Magyarul. Molnár Imre fordításában: *Egy hölgyhöz, kit néhány pillanatig látott a Vauxhallban* (Keats, 1975, 203.).

Akadnak gondok a versszak jelzői körül. „Fair / bájos – persze, Keats magyar kortársai nyakra-főre használták, hogy »bájos«, de nem tudom, lekopott-e már róla ez az édeskés máz” – tűnődött Ferencz Győző. „Igaz, még ma is édeskés, és hát a fordítás ma készül” – felelte Nádasdy. A szakasz 3. sora így volt először: „nem kóstolom a tiszta szerelem / varázshatalmát”. Én azt gondoltam, hogy a szerelemben (mármint az érzésben) itt éppenséggel belekóstolt, csak az nem adatik meg, ami angolul relish, és amit Péter Ágnes már korábban hiányolt, mondván: „Nagyon próbálnám beletenni a »relish«-t is, mert az érzéki vágy/gyönyör/testiség után [relish = élvez] a »think« az absztraktságával elég döbbenetes, meg ravasz ellentétben van az »unreflecting«-gel.” No igen, ez a következő nagy probléma, az unreflecting. Ezt mindenki szóvá tette. A „tiszta szerelem” kevés az unreflecting love-hoz. Horváth Viktor azt kérdezte, hogy nem inkább heves, kontrollálhatatlan, önfeledt-e? Vas és Szabó „gondtalan”-nak fordítja. Én arra gondoltam, hogy összefügghet az „of an hour”-ral. Pillanatnyi élmény, nincs idő gondolkozni rajta. A hosszabb távú szerelem sok szövödménnyel jár. Ferencz Győző–Nádasdy levélváltása erről: „A »tiszta« helyett valami jobb szó kellene, az angolban épp az olyan jó, hogy váratlanul mennyire nem közhelyes.” Nádasdy: „Hú, igen, ez a legjobb szó az egész versben. Próbálgattam, »tiszta«, sőt »naiv« – »át nem gondolt«, vagy »ami nincs túlokoskodva«. A legpontosabb a »spontán szerelem« volna, csak ez persze csúnya. Új verzióban »egyszerű szerelem« – mit szólsz?”

A végső változat (amelyben az egyórányi szépség is merészebb, tömörebb formulában jelenik meg):

ha érzem, kedves szépség-pillanat,
 hogy téged többé nem látlak soha,
 nem élvezem a szótlan szerelem
 varázshatalmát –

A 4. sor vége már az utolsó szakaszban rögzített következmény, a keserű végki-fejlet kezdete. A szerkezet a szakaszok száma szerint: Ha 1., ha 2., ha 3. – akkor 4. „Akkor egymagam // állok a világ partján, s míg tűnődöm, / szerelem, hírnév a semmibe hull.”

De ez a változat sem könnyen adódott. Lássuk csak, hogy is volt először: „olyankor megállok // a világ partján egymagam, s tűnődöm, / míg szerelem és hírnév elmerül.”

Péter Ágnes hiányolta a végén a már szinte a halál utáni magányt. Talán ezért változtatott szórendet Nádasdy Ádám, az egymagam kiemelt helyre, a sor és a szakasz végére került. És a nothingness – azt mindenki követelte. Ádám először háritott. Győző: „Erősen hiányzik a »nothingness« a magyar változatból. Azt hiszem, ez a szó ad valami feneketlen mélységet a versnek; enélkül – a nyitó sor után – a vers inkább csak panasz, de itt hirtelen megértjük, miért is a »fear«

szó áll az elején. Ádám: „Ezzel vigyáznék. Nothingness jelentése nem »semmi«, hanem »semmisség« vagy »jelentéktelenség« (így Ország is), »sink to nothingness« = elveszíti a jelentőségét, semmissé laposodik. Nekem a »semmibe merül« ráadásul furcsán magyartalan, valahogy kényszeredett.”

Győző kötötte az ebet a karóhoz. „Ha nem is a semmibe (Seólba) merül, akkor is »semmivé válik«, »semmivé foszlik«. A semmi szerintem nagyon fontos szó itt, hiszen a vers a megsemmisülésről szól.”

Ádám erre küldött két ötletet a befejezéshez:

– olyankor kiállok
a világ partjára, s míg ott tűnődöm,
hírnév és szerelem semmibe hull.

– olyankor megállok
a világ partján, egyedül tűnődve,
míg szerelem és hírnév semmi lesz.

Nekem tetszik az első, de hiányzik a névelő a semmi elől. Nem lehetne (akár „s”-re rövidítve az „és”-t, akár vesszővel helyettesítve) beletenni? „Akár vesszővel!”, csapott le rá Győző. És így is lett. A két változat vegyítéséből kialakult az erősebb zárlat. A „míg” szó átkerült a „tűnődöm” elé, Keats grammatikájához hűtlenül, de a lényegéhez nem, és a versvég súlyát növelve.

Nézzük meg egyben, két hét alatt mire jutottunk, meddig taszigáltuk el Nádasdy Ádám Keats-szekerét. Dólt betűkkel jelölöm a szövegnek azokat a részeit, amelyek már az első változatban is szerepeltek, és a maguk eredeti helyén maradtak. Ha jól számolom, 70-ből 21:

Ha félek, hogy talán már nem leszek,
mielőtt tollam mind begyűjtené,
amit agyam terem, könyvkupacokba
rakva az érett *betű-gabonát*;

ha meglátom az *éj csillagos arcán*
egy nagy történet ködös *jeleit*,
de sejtem: szerencsés mágus-kezekkel
az árnyát leírni nem lesz időm;

ha érzem, kedves szépség-pillanat,
hogy téged többé nem látlak *soha*,
nem élvezem a szótlan *szerелеm*
varázshatalmát – akkor egymagam

állok a világ partján, s míg *tűnődöm*,
szerelem, hírnév a semmibe hull.

Ennek az előadás-sorozatnak az a közös címe: *A lehetséges változatok*. Nos, úgy gondolom, ez egy nagyon is lehetséges változat.

IRODALOM

- Babits M. (1939): *Dante komédiája*. Budapest: Athenaeum, <https://mek.oszk.hu/11800/11876/html/>
- Bermann, S. (1988): *The Sonnet Over Time: A Study in the Sonnets of Petrarch, Shakespeare, and Baudelaire*. Chapel Hill: University of North Carolina Press
- Dante (2016): *Isteni színjáték*. (ford. Nádasdy Á.) Budapest, Magvető Kiadó
- Gergely Á. (1997): Keats/Szabó Lőrinc egy sorára. Keats/Vas István egy sorára. In: Gergely Á.: *Necropolis*. Budapest: Balassi Kiadó, 110–111. https://reader.dia.hu/document/Gergely_Agnes-Necropolis-938
- Horváth V. (2018): A Verlaine-terv. Nádasdy Ádám fordításáról – Verlaine: Őszi dal. *Jelenkor*, 4, 409–414. <https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/15445/a-verlaine-terv>
- Kappanyos A. (2018): Szellem a dobozban. *Jelenkor*, 3, 282–287. <http://real.mtak.hu/86069/7/K.A.pdf>
- Keats (1975): *John Keats versei*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Nádasdy Á. (2018a): Az ősz hegedűi (Verlaine Őszi dala és magyar fordításai). *Jelenkor*, 3, 273–281. <https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/15418/az-osz-hegedui>
- Nádasdy Á. (2018b): Gombhoz a kabátot. *Jelenkor*, 4, 406–408. https://epa.oszk.hu/03400/03480/00015/pdf/EPA03480_jelenkor_2018_04_406-408.pdf
- Nádasdy Á. (2021): A megoldóképlet. *Műút*, 82, 57. <https://muut.hu/archivum/38239>
- Nádasdy Á. (2022): *John Keats: Óda egy görög vázáról*. <http://www.naputonline.hu/2022/05/11/john-keats-oda-egy-gorog-vazarol>
- Péter Á. (1989): *Keats világa*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Roubaud, J. (1991): *Soleil du soleil: Le sonnet français de Marot à Malherbe*. Paris: P.O.L.
- Somlyó Gy. (1991): *Szonett, aranykulcs... 1001 szonett a világirodalomból Somlyó György válogatásában*. Budapest: Orpheusz Könyvek
- Somlyó Gy. (1992): „A sonetto musája”. *Holmi*, 2, 186–200. <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/SOMLYO/somlyo00926/somlyo00938/somlyo00938.html>
- Szabó L. (1942, é. n.): John Keats: Ha rádöbbenek, hogy meghalhatok. In: Cs. Szabó L. (szerk.): *Három költő*. Budapest: Franklin-Társulat, 178.
- Szép E. (1921): Bizalmas. *Nyugat*, 23, 452–453. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00346/10477.htm>
- Várady Sz. (2011): Oronte szonettje. *Holmi*, 2011, 4, 432–434. <http://www.holmi.org/2011/04/varady-szabolcs-oronte-szonettje>
- Vas I. (1943): John Keats: Ha félelem fog el... In: Szerb A.: *Száz vers*. Budapest: Officina, 137. <https://tinyurl.com/3s4k8fvz>